

Nors pulk ant kelių Dainius Razauskas

Pageltonintos – šiuolaikinės „sovietinės“ cenzūros savavališkai pašalintos vietos.

Mudu abu – seni (tiksliau – „brandūs“) vilniečiai. Tu mokeisi 22-oje, aš 7-oje vidurinėje. Dabar gyvename Antakalnyje. Tai pirmas klausimas ir būtų: tavo Vilnius vakar (prieš 40–50 m.) ir šiandien, ar jis – kaip ir tu – visai kitoks ir vis toks pat?

Aha, 7-a vidurinė, ji visada buvo man prieš langus, anapus upės (ir tebėra, nors langai jau kiti ir kitur). Iki šiol girdžiu per visą Antakalnį pavasariais aidinčius 7-osios išleistuvių renginius. Turiu iš jos pažįstamų ir draugų. Bet kai būdamas dviejų su puse metų atsikrausčiau į naują butą viršutiniame penktame aukšte Antakalnyje, langais į Žirmūnus, ten dar nieko nebuvo. Nei mokyklos, nei Žirmūnų. Ant aukšto pliko žalio upės kranto ganėsi karvės. Tik po kurio laiko pridėjo kranų...

Mano namas buvo ant kampo, kur Žolyno gatvė išsiremia į Antakalnį, o ten tiesiai nusileidus prie upės, buvo keltas su visada girtu, vien rusiškai kalbančiu keltininku kareiviška uniforma be antpečių. Vaikus jis visada gąsdindavo ir tąsydavo, bijojau jo. Persikėlus, iškart aukštyn veda betoniniai laiptai (jie tebėra), o viršuje – kaip tik 7-oji.

Keltas dirbdavo, regis, ligi 20 ar 21 val. – tada ant krantų iš abiejų pusių susirinkdavo „Antokolio“ ir „Žyrmūnkės“ *špana* ir pradėdavo rusiškąjį jaunuomenės ritualą – rėkauti vieniems ant kitų iš abiejų pusių, keikiantis devynaukščiu *matu*. Bet apie tai neseniai jau kitur esu išsipasakojęs, tai dabar geriau papasakosios apie savo Sapnų miestą.

Nuo neatmenamos vaikystės sapnuose vis atsidurdavau kažkokiam „mano mieste“, kurį, atrodo, gerai pažinojau, nes ten atsidūręs vis rinkdavausi, kur šįkart eisiu pasivaikščioti. Tai buvo ir Vilnius, ir ne. Pagal reljefą, struktūrą – Vilnius. Pagal smulkmenas – ne. Arba atvirkščiai. Gedimino kalne po pilimi buvo lyg koks bedugnės rūsysis ar skylė į kalno gelmę, kurion lindau ar nelindau, nebepamenu. Pilies kalnas – kitoks, bet ne kitas, su pilimi viršuje – kitokia, bet ne kita. Maždaug kur dabar Dominikonų ansamblis ir žemyn link Prezidentūros, pamenu, sapne laipiojau po didingus apleistus mūrus, palengva virstančius griuvėsiais. Lyg Pylimo gatvėje pamenu tokį raudonų plytų apvalų bokštą, trijų ar daugiau aukštų, kokio „šiam“ Vilniuje niekur nesu matęs. Ir tik fotografijos parodoje „Dingęs Vilnius“, Sąjūdžio laikais surengtoje Dailės muziejuje (Goštauto 1), atpažinau jį, tačiau kitur – ties Šv. Jono ir Gaono gatvių sankryža. Kadangi man nereikia niekam teisintis nei įrodinėti, leidžiu sau pusiau rimtai manyti – „sapnų lygmenyje“, taip sakant, – kad Vilniuje jau esu gyvenęs, ir gal net ne kartą.

Pastarąjį kartą, matyt, – jau pokariu, nes viename iš pasivaikščiojimų po tą savo Sapnų miestą priėjau žalius geležinius vartus su didelėmis raudonomis žvaigždėmis. Kartais man atrodo, kad aš ir žuvau pokariu. Sunku tai paaiškinti, bet prisimenu kai kuriuos neišdildomus įspūdžius. Pavyzdžiui, iki šiol krūpteliu ir susitraukiu išgirdęs

tuščiai veikiantį sunkvežimio variklį (senoviško rusiško sunkvežimio, dabar retai tokį besutiksi), jo žemus dažnius, ypač naktį. Kai Sąjūdžio laikais perskaičiau apie Rainių siaubą, irgi pajutau kažką ligi skausmo pažįstama: jie buvo paleidę sunkvežimijų variklius, kad kankinamųjų klyksmo nesigirdėtų... Kaip matai, ne viskas linksma. Tiesa, Vilnius – ne Rainiai. Bet ir čia netrūksta skausmo vietų...

Tik ilgainiui tas mano miestas man sapnavosi vis rečiau, o subrendus ir visai liovėsi. (Nors dėl „subrendimo“ turiu rimtų abejonių.) Paskui ėmiau sapnuoti jau šio gyvenimo praeitį. Pamenu, jau seniai išsikraustęs iš to namo ant Žolyno ir Antakalnio gatvių kampo kartą sapnavau, kaip grįžtu ten, užlipu laiptais prie durų ir staiga prisimenu, kad nebegyvenu čia. Pamindžiukuuju, pasimuistau ir sliūkinu šalin... Manau, velionis šitaip ilgisi prarasto gyvenimo, trinasi apie prarastų namų duris.

Kokioje tarybinėje lietuviškoje šeimoje daugiau nei prieš 62 metus gimė ir kaipgi užaugo toks rimtas mokslų daktaras Dainius Razauskas – matematikas, mitologas, religijotyrininkas? Pastebėjau, kad esi prisidūręs slapyvardį Daukintas – pagal mamos, žinomos chorvedės ir dėstytojos, mergautinę pavardę. Plačioji visuomenė puikiai pažįsta tavo sūnų Domantą, muzikantą ir radijo laidų vedėją. Ar tavo biografija – ilga kelionė per Vilnių – rožėmis klotą?

Na, matematikas aš jau seniai tik buvęs, ir tai tik kol studijavau. O mamos pavardė – ne slapyvardis, gal net atvirkščiai – aikštyvardis, aikščiavardis. Aš ne slapstausi po juo ar už jo, o juo atsiskleidžiu. Dalis manęs, gal net geresnioji, yra Daukintas. Dabar juk „tapatybių puota“, nori – keisk tautybę, nori – lyti. O čia niekas nepramanyta – mamos pavardė. Ją prisiduriu tik pasirašydamas knygas – geriausia, kas man išeina.

Girdžiu ironiją dėl „tarybinės šeimos“. Noriu perspėti, kad aš buvęs talkietis, sąjūdietis (maždaug antros ar trečios eilės), žaliaraištininkas, ir kaip tada sakydavome, „nereikia mūsų gąsdinti“. Visos šeimos tuomet buvo „tarybinės“. „Tarybinės“ buvo mokyklos, kinoteatrai ir parduotuvės, „tarybinės“ gatvės ir kiemai, „tarybinis“ Antakalnis ir „tarybiniai“ Žirmūnai, „tarybinis“ oras ir „tarybinė“ saulė. Ir vis dėlto mes pakilome, sukilome ir nugalėjome. O „jūs“ dabar į save pasižiūrėkite: juk viską išdavėte, ir kalbą, ir bendruomeniškumą, ir laisvę, nes vienintelė jūsų „pasirinkimo laisvė“ – tai kur minkštesnis užpakalis, į kurį sulindus... Nepriklausomybės anūkėliai, bet juose stalinizmo seneliai atsigimę, tai ir sugražino mus vėl į sovietmetį. Pagal save padarė vėl sovietmetį iš laisvos Lietuvos. Beje, kone visai tokį, koks buvo: įsijungti „visuomeninį radiją“, tai už pilietiškumą agituoja, bet tik paliesk kokią gyvą skaudančią temą! Tikra komjaunuolių agitbrigada. Net rusų kalba gatvėse pastaruoju metu vėl dažniau ir garsiau skamba nei lietuvių...

Užkabinai mane. O rožės juk spygliuotos... Galima būtų pasakyti, kad visų mūsų keliai eglių šakomis kloti, skujomis barstyti, nes visi veda ten pat.

Dėl ironijos – taip. Manau, inteligentas visada turi būti opozicijoje esamai valdžiai. Nes dauguma pasirenka tyliąją opoziciją, nebyliąją... Vis dėlto norėčiau sužinoti mokslininko, gyvenusio prie dviejų santvarkų, išvadą: kaip valstybė (na, grubiai tariant, blogoji ir geroji) rūpinosi / rūpinasi paveldu? Žinau, kad tu savo daktarą apsigynei Maskvoje pas baltistą Vladimirą Toporovą, taip pat kad prieš keletą metų tau buvo paskirta Jono Basanavičiaus premija. Anądien paklausiau tavęs: kodėl nedėstai VU? Tu, kuris buvai, esi, gali būti jaunai sielai guru? Tai tavo charakterio ar nūdienio VU problema?

Daug visko priklausi vienu gaistu... Gintaro Beresnevičiaus pradėtą kursą „Lietuvių religija ir mitologija“ VU dėščiau, regis, 8 metus, administracijos pakviestas (nežinau, ar dabar turiu teisę minėti pareigybes ir pavardes, bet esu už tai visiems labai dėkingas), ir nepamenu, kad būtų iškilę kokių „charakterio problemų“. Tiesą sakant, nepamenu jokių nei studentų (nors pasitaikė neišlaikiusių), nei administracijos priekaištų. Kursas buvo sunaikintas tuomečio VU rektoriaus. Smulkiai papasakoti, kaip tai buvo padaryta, nesugebėsiu, bet esu tikras, kad kolegos puikiai prisimena, ir galėtų išėiti aštrus žurnalistinis tyrimas.

Sunaikintas buvo ne mano vieno kursas ir, žinoma, ne dėl mano kuklaus asmens, o dėl bendros nuostatos naikinti viską, kas lietuviška, ir viską, kas žmogiška – iš humanitarinių mokslų srities. O „lietuvių religija ir mitologija“ – tiesiog du viename. Dabar jis jau iš Seimo toliau griauna Lietuvą, kaip tik gali, – valstybinę kalbą, švietimą, mokslą. Manau, už viso to slypi labai rimti dalykai, ir jei tik čia kam nors dar rūpėtų Tėvynė, jei bent viena valdžios įstaiga dar dirbtų Lietuvai...

Et, matai, ko nepaklausi, aš vis ten pat, pagal visas psichoanalizės asociacijų taisykles. Tik psichinis pakrikimas, atrodo, ne mane ar bent ne mane vieną čia yra apėmęs...

Išgirdau aštriame vienos laidos pokalbyje apie dabartinę turgaus visuomenę ir ją skaldančių valdininkų sąmokslą tavo – mitologo – žodžius: tik Perkūnas gali įskelti šviesą! Ak, liūdnois viltys... O gal tau mitai padeda išgyventi, taip pat kaip Dievu tikinčiam?

Išgyventi padeda viskas, kol esi gyvas, o kai nebebūsi, tai niekas nebebus padėję.

Užsiminei apie tikėjimą Dievu, ar gal veikia Dievą, o tai ne tas pat. Tai įdomūs ir svarbūs dalykai. Paprastai tariant, *tikėjimas Dievu* artimesnis pasitikėjimui, kaip tėvu,

motina, Petru ar Jonu, o *tikėjimas Dievą* – tai tikėjimas Jį esant. Pasitikėjimas mena tam tikrą išankstinį vaizdinį: „Viskas turi būti taip ir taip, tik tai priklauso ne nuo manęs, o nuo jo, bet aš juo pasitikiu, vadinasi, viskas taip ir bus.“ Maždaug: „Reikėjo geriau pačiam eiti į krautuvę, bet Petras su Jonas žadėjo paimti...“ Bėlieka palaukti ir patikrinti savo pasitikėjimą. Šitoks *tikėjimas Dievu* po kiekvieno karo ir maro vis sudrebina „religijos“ pamatus. Rašau kabutėse, nes su tikra religija, su tikru tikėjimu tai neturi nieko bendra. Tai apgailėtinas infantilizmas, ir dargi užgaidus, įnoringas, nes Petras su Jonu tau gal bent pažadėjo ką nors, o Dievas... Na taip, prisimename Sandorą, bet apie tai geriau skaitykite Zigmundą Froidą (asmenvardžius rašau lietuviškai, prašau netaisyti, vokiškai būtų Sigmund Freud).

Tikėjimas Dievą – daug rimtesnis klausimas. Ir vis tiek: labai nuolankiai (ir todėl nuodugniai) pagalvojus, norint žinoti, ar *Dievas yra*, reikia labai aiškiai suprasti, ką reiškia *yra* ir juo labiau *Dievas*. Paprastas pavyzdys: ar yra agurkas? Iškart kyla kitas klausimas: kur? Kambaryje, kuriame dabar esu, agurko šiuo metu lyg ir nėra (nors prieš galvą duodamas, šen ir ten dar patikrinčiau). Bet rytoj ar poryt gali būti. Atsiranda erdvės ir laiko sąlygos. Bet ar *Dievas* joms paklūsta? Jei taip, tai gal Jį Patį galima ir išmatuoti, išmatuoti Dievo aukštį, storį, ilgį, kaip kokio daikto? O jei ne, tai ką tada reiškia *būti*?

Prisiminkime paauglišką klausimą „Ar yra meilė?“ Užaugęs supranti, kad atsakymas į jį didžiaja dalimi priklauso nuo tavęs paties – nuo to, ką tau reiškia meilė ir ar tu leidi jai per save reikštis. Manau, kad Dievo atveju panašiai: yra Dievas ar ne, priklauso nuo to, ką Jis tau reiškia ir ar tu leidi Jam per save reikštis. Veiksmažodį *tikėti* čia susiečiau su „leisti per save reikštis“, o *Dievą* – su „ką Jis tau reiškia“. Nesuprantant, *kas* tau yra Dievas, klausimas, ar jis *yra*, – beprasmis.

Tarsi klausimas „Ar yra agurkas?“, tik išmetus žodį „agurkas“. Ar galima atsakyti į tuščią klausimą „Ar yra?“? (Taip, čia turi būti du klaustukai). Į jį trumpai drūtai atsakyti galėtų nebent krautuvėn pasiūstas Petras...

Noriu pasakyti, kad štai jau kelis šimtus metų labai rimti žmonės, varginančiai klausiantys vis to paties: „Ar yra Dievas?“, iš tikrųjų patys nesupranta, ko klausia. Anksčiau (ir kitur), beje, neklausė. Gal jiems nerūpėjo Dievas, arba jie „nepažino tikrojo“ Dievo? Anaiptol. Manau, jie tiesiog suprato, ko būtų klausę, todėl klausiti neberekėjo.

Mat norint išsiaiškinti, ar yra Dievas, pirma reikia suprasti, ko iš tikrųjų klausi. Ne tikėti, o suprasti. Ne Dievą, o save.

Kaip tik čia ir tik čia prasideda tikrasis dvasingumas, tikroji religija, tikrasis tikėjimas. Iki čia – tik komiksų paveikslėliai su ryškiomis savimeilės grimasomis.

Na va, įtikėjau Razausku, bent šiam kartui. Sakau gi, kad gali dirbti guru. Dabar iš kitos „operos“. Buvai garsus Vilniaus medžių saugotojas (rašei „ŠA“ ir kt.). Tai nueinančio apželdintojo Šimašiaus meravimas tau kaip ir prie širdies? Dažniausiai po Vilnių vaikštai pėsčiomis – ar pakeliui susitinki su savo broliais medžiais, ar juos aplankai? Nors matau, kad nuolat vaikštai įsikniaubęs į knygą.

Žinai, aš irgi už medžių ir griuvenų saugojimą, bet kartais pagalvoju, o kaip prieš kelis šimtus metų saugojo Vilnių, kaipgi lipdė ir sulipdė tooooki senamiestį? Juk nebuvo paveldo saugojimo įstaigų, o ir kvailių grobuonių tankis gal buvo ne mažesnis...

Jūrate, prieš kelis šimtus metų žmonės neturėjo tokių technologinių galių, kokias dabar bet kuriam kvailiui suteikia benzopjūklas. Be to, ir žmonių buvo gerokai mažiau. Tai viena vertus. Antra vertus, žmonijos istorija – tai griovimo, naikinimo ir žudymo istorija. Siūlai ją tęsti be pataisų? O gal jau šiek tiek gana?

Juk ir mūsų klasicistinė Katedra pastatyta ant sunaikintos gotikinės. Tai gal ir dabar vertėjo Savivaldybei savo naująjį dangoraižį pasistatyti ant klasicistinės Katedros? „Duokime kelią inovacijoms“ ir „ženkime į priekį“, taip sakant.

O „meilės medžiams“ man nereikia niekaip teisinti nei pagrįsti, aš ją tiesiog jaučiu. Ir tai, beje, ne tik „meilė medžiams“, bet ir „meilė žmonėms“ arba, tiksliau, „meilė Žmogui“. Antroji – arba, tiksliau, pirmoji – mizantropijos pusė. Žmogus nėra toks arba anoks, žmogus yra visoks, nuo aukščiausio dangaus ligi žemiausio pragaro. Tiesą sakant, ir Dievas, ir Velnias – žmogaus paveikslai. Vienas žmogus „myli medį“, gali rymoti, atsirėmęs į kamieną, pro plikas šakas stebėdamas žvaigždes arba klausydamas lietaus šnaresio lapuose, o kitas laukia, kada gi tas durnius nueis, kad medį nupjautų malkoms. Arba tiesiog kad rudenį lapai neterštų teritorijos. Turbūt dar niekada žmonijos istorijoje nėra buvę taip, kad medžių lapai terštų!

„Meilė medžiams“ – tai savotiškas būdas skirti žmones, skirti žmones nuo ne žmonių, nuo nežmonių.

Nors ir pačius medžius iš tikrųjų „myliu“. Beje, ne tik medžius, bet ir žemę. Prie savo pasvirusio portreto pridursiu, kad Žemė yra Deivė, ir man tai ne koks nors neopagoniškas ekstrasensinis *niueidžas*, o pats paprasčiausias tiesioginis patyrimas, išsilukštenęs iš bet kokių išvedžiojimų.

Tik, žinoma, šis patyrimas nėra vien juslinis, jis kyla iš atitinkamos vidinės būsenos, kurią išugdė atitinkami supratimai.

Žiūriu į tavo monografijas, studijas, straipsnius žurnale „Būdas“: *Vėjūkas, Vytis ir Gediminaičių stulpai, Krosnis mitologijoje, Panteonas, Sielos namai, Blindė, Pasaulio gardas, Stabas...* Visada studijavai, gilinaisi į tai, kas tau įdomu, kas svarbu? Kaip mitų tyrimas ir jų interpretacija gali padėti žmogui? Ar žmogui išvis gali kas nors padėti? Šiandien turbūt galvojam, kad ne, be prošvaisčių. Hm, mitologas turėtų būti optimistas.

Ne visada gilinausi į tai, kas įdomu. Kad galėčiau užsiimti tuo, kas iš tikrųjų įdomu, teko sukilti, pakilti į žūtbūtinį karą už laisvę ir nemažai pakloti už ją. Man tai nutiko kartu su visa Lietuva. Beje, tai karas ne tik su išoriniais kitais, kurie netrunka apraizgyti savo „interesų“ – pageidavimų, įsivaizdavimų ir baimių pančiais, bet ir su vidiniu savimi, irgi be paliovos rezgančiu sau hamaką. Iš pradžių išties atrodo, kad tai bus

hamakas, bet paskui paaiškėja, jog atsidūrei voratinklyje. Didžiosios Vorės kokone, kaip Frodo iš „Žiedų valdovo“. Beje, ne daug kas turbūt žino, kad senovės saksų ir kai kurių kitų germanų kalbose žodis *frōd* reiškė „protingas, išmintingas“, germanų prokalbėje jį atitinka **frōdaz*, o lietuvių kalboje visiškai tiksliai – *protas*. Jeigu ištikimas tarnas neišvaduos proto iš šitų voratinklių, žmogui galas. Kas yra šis ištikimas tarnas? Be visų kitų gražių žodžių – tarp jų, beje, ir tikėjimas, – pirmiausia prisiminčiau Sokrato įsiūtį, siutą (gr. *mania*). Iš atminties pertariant: „Visa, kas gera, gimsta iš įsiūčio.“ Ar panašiai. Tai ir atsakymas į antrąjį tavo klausimą kuokštą. Žmogui, lietuvių tautai, Lietuvos valstybei ir visai žmonijai „padėti“ tegali vienintelis dalykas – įsiūtis. Šventas įsiūtis. Nesukilęs į žūtbutinę kovą negali būti laisvas ir atsidėti tam, kas iš tikrųjų įdomu, iš tikrųjų verta, tam, kas visų svarbiausia. Tam, be ko gyvenimas netektų širdies, spalvų ir skonio. O jeigu už tai dar ir algą moka, galima tai pavadinti ir mitologija.

Tikrovė persmelkta spindesio. Kai jis apleidžia, arba gal jį išleidi iš akių, tai nors pulk ant kelių ir raudok. O kai vėl suspindi, tai nors pulk ant kelių ir giedok.